

УДК 657; 336.71

Амбарчян М.С.,

аспірант,

кафедра обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

БАНКІВСЬКА ГРУПА: СТРУКТУРА ТА КОНЦЕПЦІЯ ВІДНОСИН КОНТРОЛЮ

В статті розглянуто суть і структуру банківської групи та визначено характер відносин контролю, що виникають між банком-інвестором та компаніями-об'єктами інвестування. Автором удосконалено визначення «банківської групи», «материнського банку», запропоновано визначення «материнського банку банківської групи», класифіковано учасників банківської групи.

Ключові слова: банківська група, материнський банк, контроль, суттєвий вплив, спільне підприємство.

Амбарчян М.С.

БАНКОВСКАЯ ГРУПА: СТРУКТУРА И КОНЦЕПЦИЯ ОТНОШЕНИЙ КОНТРОЛЯ

В статье рассмотрено суть и структуру банковской группы и определено характер отношений контроля, которые возникают между банком-инвестором и компаниями-объектами инвестирования. Автором усовершенствовано определение «банковской группы», «материнского банка», предложено определение «материнского банка банковской группы», классифицировано участников банковской группы.

Ключевые слова: банковская группа, материнский банк, контроль, существенное влияние, совместное предприятие.

Ambarchyan M.S.

BANKING GROUP: THE STRUCTURE AND THE CONCEPT OF RELATIONSHIP OF CONTROL

The structure of a banking group and the concept of the relationship of control, that raised up between a bank-investor and a company- investee are overviewed in the article. The definitions of «banking group» and of «parent bank» are improved and the definition of «parent bank of banking group» is offered by the author. Also, the members of a banking group are classified in the article.

Key words: banking group, parent bank, control, significant influence, joint venture.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В останні роки провідною тенденцією світового банківського сектору стала зростаюча консолідація капіталу, що відбувається у формі придбання банками часток капіталу фінансових установ і призводить до утворення банківських груп. Оскільки банківська група функціонує як єдина економічна одиниця, а її учасники, водночас, залишаються відокремленими юридичними особами, виникає необхідність у визначенні характеру відносин контролю в середині групи, які виникають внаслідок існування відносин власності між материнським банком та учасниками групи.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження суті та умов існування відносин контролю, суттєвого впливу та спільного контролю здійснюються у працях В.М. Костюченко, М.Р. Лучка, В.-О. Мюллера, А.-Е. Танаса, А.М. Грибановського, Є.В. Галкіної тощо. Економічна суть та структура групи

підприємств досліджується у працях В.М. Костюченко, О.С. Герасименко, І.В. Семчук, В.М. Бочкарьової, Г.Н. Петухова та інших. Оскільки переважна більшість учених розглядають відносини контролю в середині підприємств промислового сектору, виникає необхідність в дослідженні питання характеру відносин контролю в системі банківської групи.

Цілі статті. Завданнями цієї статті є: удосконалення поняття «банківської групи»; обґрунтування виокремлення поряд з поняттям «материнський банк» поняття «материнський банк банківської групи»; класифікація учасників банківської групи; обґрунтування включення спільного підприємства до складу банківської групи; аналіз характеру відносин контролю, що виникають в системі банківської групи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Банківська група є цілісною економічною одиницею, що складається з банків, фінансових та нефінансових компаній, які, при цьому, залишаються відокремленими юридичними особами. Відповідно до нормативних актів України, банківська група – група юридичних осіб, які мають спільного контролера, що складається з материнського банку та його українських та іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами [1]. Аналізуючи зазначене визначення, можна дійти висновку, що як материнський банк, так і його дочірні та асоційовані компанії знаходяться під контролем певного контролера. Проте, роль контролюючого учасника в банківській групі виконує материнський банк. Також, слід зауважити, що в міжнародній банківській практиці до складу банківських груп може входити спільне підприємство, яке знаходиться під спільним контролем материнського банку банківської групи та іншої компанії.

Учасниками банківської групи, відповідно до законодавства України, є установи різних напрямів економічної діяльності: банки; небанківські фінансові установи (страхові, лізингові компанії тощо); компанії з надання допоміжних послуг – юридичні особи, які не є фінансовими установами і надають послуги для здійснення фінансовою установою діяльності з надання фінансових послуг (інформаційні технології, управління майном) (рис. 1) [2].

Зважаючи на подані твердження, визначення «банківської групи» можна подати у такій трактовці: банківська група – це група юридичних осіб, яка складається з материнського банку, дочірніх, асоційованих компаній та спільних підприємств, які є фінансовими та нефінансовими установами.

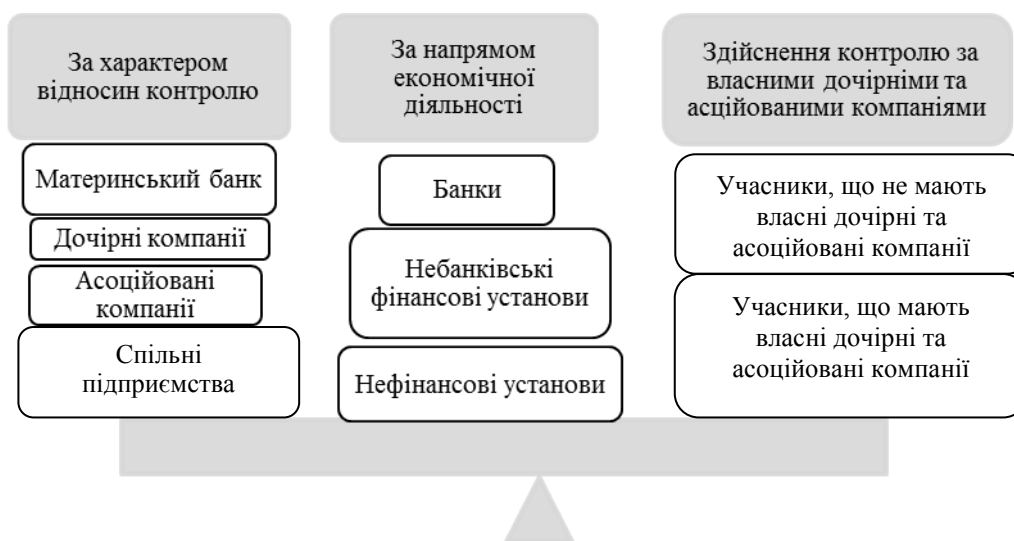

Рис. 1. Учасники банківської групи

До складу банківської групи можуть входити банківські холдингові компанії – фінансові холдингові компанії, переважною діяльністю дочірніх та асоційованих фінансових компаній яких є банківська діяльність [1]. Оскільки банківська холдингова компанія у складі банківської групи набуває статусу дочірньої або асоційовані компанії материнського банку і, одночасно, контролює власні дочірні та асоційовані компанії, можна підсумувати, що банківська холдингова компанія є материнською установою нижчого рівня у структурі банківської групи.

Відповідно до законодавства України, в основі економічних відносин між материнським банком та його дочірніми і асоційованими компаніями лежать три рівні контролю: 1) контроль 1, за якого формуються відносини «материнський банк – дочірня компанія»; 2) контроль 2, за якого формуються відносини «материнський банк – асоційована компанія»; 3) суттєвий вплив, за якого формуються відносини «материнський банк – асоційована компанія» [3] (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні контролю, що призводять до формування відносин «материнський банк – дочірня компанія» або «материнський банк – асоційована компанія»

Рівень контролю	Підрівні контролю	Умови визнання контролю	Тип компанії
1	2	3	4
Контроль 1	>50%	Можна довести, що володіння є контролем	Дочірня
	Від 20% до 50%	Материнський банк прямо або опосередковано має: 1. Частку управлінських голосів у компанії, що перевищує 50 % завдяки угодам з іншими інвесторами. 2. Право керувати фінансовою та виробничою політикою компанії згідно з установчими документами. 3. Право призначати або звільняти більшість членів ради директорів або аналогічного керівного органу компанії. 4. Право визначального голосу в раді директорів або аналогічному керівному органі компанії.	Дочірня
Контроль 2	Від 20% до 50%	Материнський банк здійснює контроль над певним аспектами діяльності компанії	Асоційована
Суттєвий вплив	Від 20% до 50%	Можна довести, що володіння є суттєвим впливом	Асоційована
	<20%	Виконання щонайменше двох з таких умов: 1. Інвестор (материнський банк) має представників у раді директорів чи аналогічному керівному органі компанії. 2. Материнський банк бере участь у визначенні стратегії і операцій компанії. 3. Здійснюється обмін керівним персоналом між материнським банком та компанією. 4. Материнський банк надає компанії суттєву технічну інформацію.	Асоційована

Відповідно до законодавства України, материнський банк – український банк, серед дочірніх та/або асоційованих компаній якого є банк та/або інша фінансова установа та який не є дочірньою компанією іншого українського банку або банківської холдингової компанії [1]. В українських нормативних актах поняття «материнський банк» застосовується у співвідношенні до поняття «банківської групи», тобто материнський банк виступає контролюючою установою у складі цілісної економічної одиниці – банківської групи. Відповідно до МСФЗ 11 «Консолідована фінансова звітність», материнська компанія – суб’єкт господарювання, який контролює одного або декількох суб’єктів господарювання. В цьому ж МСФЗ є твердження, в якому зазначається, що «материнському підприємству не потрібно подавати консолідовану фінансову звітність, якщо... воно є дочірнім підприємством, яке повністю належить іншому суб’єктові господарювання...» [4]. Зважаючи на це, можна підсумувати, що МСФЗ розглядають материнську компанію як контролюючу установу у складі цілісної економічної одиниці, яка зобов’язана формувати консолідовану фінансову звітність, так і як контролюючу установу проміжного рівня, яка може не подавати консолідовану фінансову звітність за певних умов. Оскільки однією з основних функцій материнського банку банківської групи є подання консолідованої фінансової звітності, виникає необхідність у виокремленні поряд з поняттям «материнський банк» окремого поняття – «материнський банк банківської групи»: материнський банк банківської групи – банк, що зобов’язаний формувати консолідовану фінансову звітність щодо діяльності банківської групи, серед дочірніх або асоційованих компаній якого є банк або інша фінансова установа та який не є дочірньою компанією іншого банку або банківської холдингової компанії; материнський банк – банк, що контролює дочірні та асоційовані компанії та може бути дочірньою компанією іншої компанії (рис. 2).

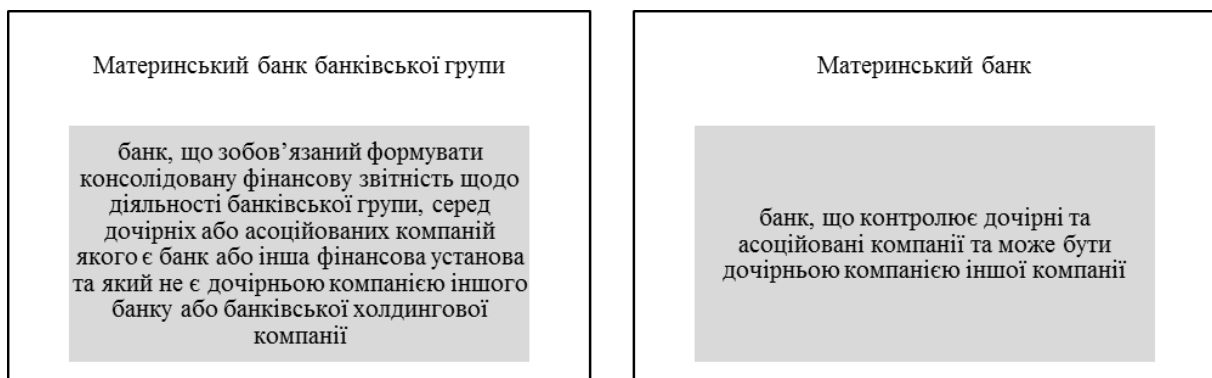

Рис. 2. Поняття «материнський банк банківської групи» та «материнський банк»

Відповідно до законодавства України, дочірня компанія – юридична особа, яка контролюється материнською компанією. Материнська банк здійснює вирішальний вплив на управління та діяльність дочірньої компанії на основі володіння часткою у розмірі 50 і більше відсотків голосів дочірньої компанії або, незалежно від формального володіння, на основі угоди чи будь-яким іншим чином [3]. Відповідно до МСФЗ, існування зв’язку «материнська компанія – дочірня компанія» може бути визнане за умов дотримання материнською компанією критеріїв контролю, незалежно від обсягу формального володіння часткою у статутному капіталі дочірньої компанії. Тобто, контроль може бути визнаний у випадку виконання трьох критеріїв: 1) право впливу на дочірню компанію, отримане внаслідок існування необхідного обсягу голосів у формі часток статутного капіталу або контрактних угод між власниками часток статутного капіталу дочірньої компанії; 2) доходи материнської компанії від вкладень

потенційно можуть змінюватись в залежності від рівня результату діяльності дочірньої компанії; 3) можливість материнської компанії застосовувати право впливу на обсяг доходів від інвестування в дочірню компанію [4].

Асоційована компанія – юридична особа, що перебуває під суттєвим впливом материнського банку або в якій материнський банк володіє 20 і більше відсотками голосів [3]. Суттєвий вплив – право материнської компанії приймати участь в фінансовій та операційній політиці асоційованої компанії. Відповідно до МСФЗ, при визнанні існування асоційованої компанії, критерії суттєвого впливу можуть мати перевагу над критерієм обсягу формального володіння у розмірі 20 і більше відсотків голосів. Існування суттєвого впливу юридичної особи визнається на основі виконання хоча б одного із зазначених критеріїв: 1) представництво в раді директорів чи еквівалентному органі управління об'єкта інвестування (асоційованої компанії); 2) участь в процесі складання політики, в тому числі щодо дивідендів чи іншого розподілу доходів; 3) здійснення операцій з передавання матеріальних ресурсів між юридичною особою та її об'єктом інвестування; 4) обмін управлінським персоналом; 5) забезпечення об'єкта інвестування необхідною технічною інформацією [5].

В світовій банківській практиці спільні підприємства є досить поширеною формою співпраці материнських банків банківських груп та страхових компаній з метою створення спільних страхових компаній, що входять до складу банківської групи [6]. З 19 травня 2011 р. існування спільних підприємств в банківській сфері України не передбачене нормативними актами [7].

Відповідно до МСФЗ 11 «Спільна діяльність», спільна діяльність – діяльність, яка спільно контролюється двома або декількома сторонами. Спільна діяльність може набувати двох форм: спільне підприємство - діяльність, яка передбачає наявність у сторін, що мають спільний контроль над діяльністю, прав на чисті активи такої діяльності; спільна операція - діяльність, яка передбачає наявність у сторін, що мають спільний контроль над діяльністю, прав на активи та обов'язків щодо зобов'язань, пов'язаних з діяльністю [8]. Створення спільного підприємства передбачає утворення нової юридичної особи, тоді як спільна операція може передбачати як укладання угоди між спільними операторами щодо об'єднання активів, зусиль з метою створення та збуту певної продукції або послуг, так і створення нової юридичної особи. Основною відмінністю між спільною операцією та спільним підприємством є те, що у випадку спільної операції спільні оператори мають права на активи та несуть відповідальність за зобов'язаннями спільної операції, а у випадку спільного підприємства всі активи та зобов'язання належать самому спільному підприємству. Показники діяльності спільного підприємства мають відображатися в консолідованій фінансовій звітності учасників спільних підприємств за методом участі в капіталі. Спільні операції мають відображатися в обліку як активи і зобов'язання стосовно частки спільного оператора в спільній операції, тому, консолідована фінансова звітність для цього типу спільної діяльності не формується. З огляду на вище зазначене, можна стверджувати, що тільки спільні підприємства як форма спільної діяльності можуть входити до складу банківської групи у статусі відокремленого господарського суб'єкта, а, отже, учасника групи.

Внаслідок існування відносин «сторона спільної діяльності – спільна діяльність» виникає окремий тип контролю – спільний контроль. Спільний контроль – погоджений шляхом укладання угоди поділ контролю за діяльністю, який існує тільки за умови прийняття рішень щодо значущої діяльності на основі одностайної згоди всіх сторін, що поділяють контроль. Критеріями визнання спільного контролю є: 1) кожна із сторін угоди про спільний контроль здійснює контроль за підприємством; 2) рішення щодо діяльності підприємства або операції мають бути одностайно підтримані усіма

сторонами угоди; 3) будь-яка із сторін угоди не може прийняти рішення щодо діяльності підприємства або операції без згоди іншої сторони [8].

Проаналізувавши національні та міжнародні нормативні акти, можна зробити висновок про те, що в основі економічних відносин, які утворюються в середині банківської групи між банком-інвестором та компаніями-об'єктами інвестування, лежать три типи відносин контролю (рис. 3).

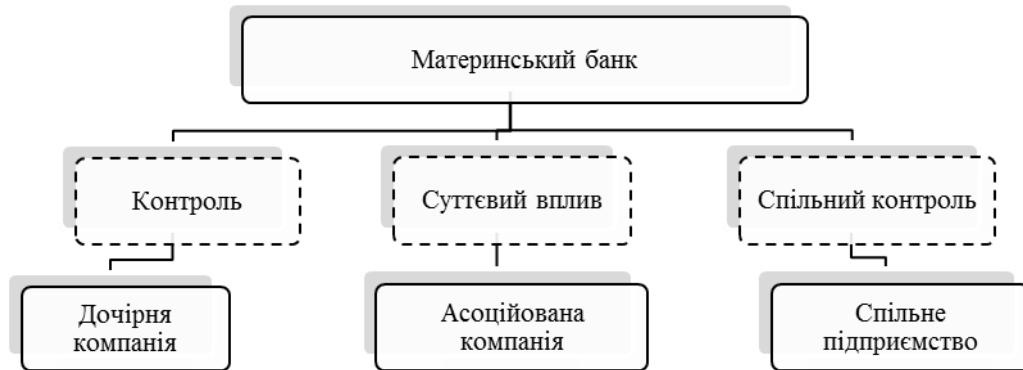

Рис. 3. Типи відносин контролю між банком-інвестором та компаніями-об'єктами інвестування

Висновки. Банківська група є групою фінансових та нефінансових установ, що мають статус відокремлених юридичних осіб, але функціонують як єдина економічна одиниця. З огляду на відмінність функцій і ступеня підпорядкування материнського банку, що формує банківську групу і материнського банку, що не здійснює формування банківської групи, запропоновано виокремити поняття «материнський банк банківської групи». З огляду на різноманітність типів установ, що входять до банківської групи, здійснено класифікацію її учасників за: характером відносин контролю; напрямом економічної діяльності; наявністю власних дочірніх та асоційованих компаній. В основі економічних відносин між материнським банком та його дочірніми, асоційованими компаніями, спільними підприємствами лежать три типи відносин контролю – контроль, суттєвий вплив та спільний контроль. Критерій відносин власності, що полягає у визначенні обсягу формального володіння частками статутного капіталу дочірньої чи асоційованої компанії, не відіграє вирішальну роль в процесі визнання існування контролю над дочірньою чи асоційованою компанією.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп від 09.04.2012 № 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0708-12>.
3. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України від 03.10.2005 № 358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1265-05>.
4. МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: http://www.minfin.gov.ua/file/link/353598/file/UK%20GVT%20IFRS%2010_2012.pdf.
5. IAS 28 «Investments in associates and joint ventures» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://www.iasplus.com/en/standards26>.
6. Литвиненко М. Периметр консолідації отчетности по МСФО [Електронний ресурс] / М. Литвиненко // Журнал «Консультант». – 2005. - № 5. – Режим доступу до матеріалів: <http://consulting.ru/287mgmt6>.
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо нагляду на консолідованій основі» від 19.05.2011 № 3394-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3394-17>.
8. МСФЗ 11 «Спільна діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: http://www.minfin.gov.ua/file/link/353599/file/UK%20GVT%20IFRS%2011_2012.pdf.